

STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

Nejvyšší soud Japonska: Pasivní hráč na poli ústavnosti?

Supreme Court of Japan: Passive Player on the Field
of Constitutionality?

Tereza Pargačová*

Abstrakt

Tento článek pojednává o Nejvyšším soudu Japonska a o jeho zdráhavém přístupu k vlastní rozhodovací činnosti ve vztahu k moci zákonodárné a výkonné. Text je členěn na tři části. První část se zabývá otázkou vnitřní organizace Nejvyššího soudu Japonska a problematikou závažnosti jeho judikatury v japonském soudnictví. Druhá část popisuje spolupráci mezi jednotlivými složkami státní moci včetně důsledků tohoto provádění na rozhodovací praxi Nejvyššího soudu. V poslední části článku jsou pak diskutovány dvě vybrané skupiny rozhodnutí Nejvyššího soudu odrážející aktuální politické otázky a nastín postojů Nejvyššího soudu k těmto otázkám.

Klíčová slova

Nejvyšší soud Japonska, ústavní konformita, organizace soudu, dělba moci.

Abstract

This article discusses the Supreme Court of Japan and its reluctant attitude to its decision-making process in the current vision of its relationship towards the legislative and the executive power. The text is divided into three parts. The first part deals with the question of internal organisation of the Supreme Court of Japan and the issues of the binding effect of its precedents in the Japanese judiciary. The second part describes the cooperation between the parts of state power including the consequences of this relationship. In the last part of this article two groups of Supreme Court's decisions are discussed including the current political questions. Afterwards the Supreme Court's attitude towards this issues are presented.

Keywords

Supreme Court of Japan; Constitutional Conformity; Court's Organisation; Separation of Powers.

Úvod

Dainippon teikoku kenpó. 大日本帝国憲法. Ústava velkého japonského císařství. V jazyce či písmu lišící se slova, odkazující však k témuž dokumentu – první moderní ústavě

* Bc. Tereza Pargačová, studentka, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno / student, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: 413681@mail.muni.cz

Japonska datované do roku 1889. Pro Japonsko znamenala nejen přechod od feudalismu k modernímu státu, ale rovněž otevření se zahraničním vlivům, obzvláště pak významným vzhledem k relativně nedávnému uzavření japonských hranic v období Tokugawského šogunátu (mimo dánské a čínské obchodní lodě). Krátkodobé období prosperity však záhy nabralo rychlý spád, když se Japonsko roku 1940 spojilo s nacistickým Německem a po útoci na Hirošimu a Nagasaki v roce 1945 bezpodmínečně kapitulovalo. Následná americká okupace (1945-1952) a nátlak vítězných spojeneckých sil započala přerod Japonska v demokratickou a pacifistickou zemi.

Preamble nové japonské ústavy (*Kenpō*), schválené 3. listopadu 1946 a účinné od 3. května 1947, předjímá samotný text, když zakotvuje poválečné směřování země v duchu svobody, demokracie a absolutním odmítnutím militarismu a války: „*Japonský lid je odhodlán zabezpečit pro dnešní i příští generace plody mírové spolupráce mezi všemi národy a požehnání svobody napříč zemí, rozhodnut již nikdy nepocítit hrůzy války prostřednictvím jednání vlády*“.¹ Na rozdíl od ústavy z éry Meidži,² která byla inspirovaná mj. ústavou Pruského království z r. 1850,³ přináší tato nová ústava radikální změny v rozvržení státní moci, a to v prvé řadě okleštění absolutní moci císaře na pouhý symbol státu, a tedy rovněž odklon od absolutismu k liberální demokracii.⁴

Jelikož spolu se změnami v oblasti politiky došlo i k přerušení kontinuity v principech na ni úzce navázaných,⁵ měl na poli přechodu k demokracii po druhé světové válce sehrát stěžejní roli Nejvyšší soud Japonska. Tomu byla nově svěřena moc soudního přezkumu, který do té doby v Japonsku v podstatě neexistoval. Zdráhavý přístup Japonska k nové instituci se odrážel ještě v návrhu nové ústavy z r. 1946, v němž se počítalo s takovým Nejvyšším soudem, který by měl moc „*přezkumu ústavnosti jakéhokoli zákona, nařízení, vládních či jiných předpisů, ačkoli jeho rozhodnutí by nebyla finální s výjimkou záležitostí dotýkajících se práv občanů*“.⁶

Hlavním námětem následujícího článku bude právě Nejvyšší soud Japonska, a to se zaměřením na vybrané aspekty jeho rozhodovací činnosti. Nejdříve se budu věnovat jeho vnitřní organizaci, počtu ústavních soudců, způsobu jejich jmenování, délkou funkčního období a dělbou práce mezi senáty a plénem. Dále se zaměřím na další instituce povolané

¹ The Constitution of Japan: Preamble. In: *Prime Minister of Japan and His Cabinet* [online]. Japonsko: Tokyo, 2017 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

² Období mezi roky 1868-1912 známé mj. rozsáhlými reformami císaře Meidžiho.

³ ABE, Keisuke M. Separation of Church and State in Japan: What Happened to the Conservative Supreme Court? *St. John's Law Review*, 2011, 85:447, s. 450.

⁴ KAWAGISHI, Norikazu. The birth of judicial review in Japan. *International Journal of Constitutional Law*, 2007, 5:308, s. 311.

⁵ Ačkoli ústava éry Meidži např. obsahovala katalog základních práv, na tato práva nebylo hleděno stejným způsobem, jakým na ně nahlížíme dnes. (Tamtéž, s. 312).

⁶ Tamtéž, s. 318.

k přezkumu ústavnosti a otázku spolupráce mezi mocí zákonodárnou, výkonnou a soudní, která v Japonsku úzce souvisí i s dlouhodobou vládou jedné politické strany. Závěrem se pak zamyslím nad otázkou potřebnosti a postavení Nejvyššího soudu v ústavním systému Japonska, a to zejména s ohledem na množství rozhodnutí jím vydaných.

1 K organizaci Nejvyššího soudu Japonska

Moc soudní je v Japonsku počínaje r. 1947 svěřena Nejvyššímu soudu Japonska (*Saikó-Saibanšó*) a dalším soudům, přičemž je vyloučeno zřízení dalších zvláštních soudů a senátů.⁷ Samotný Nejvyšší soud se skládá z předsedy Nejvyššího soudu, kterého jmenuje na návrh vlády císař,⁸ a z dalších soudců jmenovaných vládou, jejichž počet je stanoven zákonem (Judiciary Act) na 14 soudců. Od šedesátých let minulého století je přitom zvykem jmenovat 6 soudců z řad soudců nižších soudů, 4 z řad advokátů, 4 z řad úředníků (včetně státních zástupců) a 1 z řad akademiků. Soudce Nejvyššího soudu je neodvolatelný s výjimkou prvních obecných voleb následujících po jejich jmenování, voleb po deseti letech od jejich jmenování,⁹ odvolání veřejností a případů, kdy je na základě soudního rozhodnutí prohlášen za duševně nebo fyzicky nezpůsobilého k výkonu své funkce.¹⁰ Obecně platí, že ačkoli může být soudce jmenován již ve věku čtyřiceti let, k tomuto dochází zpravidla ve věku šedesáti let (nebo ještě později) s tím, že v sedmdesáti letech odchází do důchodu, což je maximální věková hranice stanovená pro soudce Nejvyššího soudu zákonem (Judiciary Act).

Pokud se uvolní místa advokátů, vybere jejich nástupce speciální komise japonské advokátní komory, která poté poskytne jejich seznam Nejvyššímu soudu. Pokud se uvolní místa na ostatních pozicích, prochází se procesem podobným, ovšem skrze Generální sekretariát úzce navázaný na Nejvyšší soud, který možné uchazeče podrobí detailnímu výběru a sepiše list kandidátů. Tím či oním způsobem se listy kandidátů následně postoupí předsedovi Nejvyššího soudu, který má ve výběru poslední slovo a doporučí vybrané aspiranty vládě. David S. Law klade obzvláštní důraz na vliv předsedy Nejvyššího soudu, když dodává: „*Z nedávné historie není znám jediný premiér, který by otevřeně odmítl doporučení předsedy Nejvyššího soudu*“.¹¹

Rozhodnutí Nejvyššího soudu jsou přijímána buď v plénu 15 soudců, nebo menšími senáty složenými pokaždé z 5 soudců. Každá neprejudikovaná věc musí být projednána

⁷ The Constitution of Japan: Art. 76. In: *Prime Minister of Japan and His Cabinet* [online]. Japonsko: Tokyo, 2017 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

⁸ Tamtéž, Art. 6.

⁹ Tamtéž, Art. 79.

¹⁰ Tamtéž, Art. 78.

¹¹ LAW, David S. The Anatomy of a Conservative Court: Judicial Review in Japan. *Texas Law Review*, 2008-2009, 87:1545, s. 1550.

v plénu. Stejně tak musí být plénu postoupena i taková záležitost, která podle jednoho z menších senátů poukazuje na novou ústavní otázku nebo poukazuje na možnost, že zákonný nebo podzákonný akt je protiústavní. Výhradně plénum rozhoduje též o ústavní konformitě jakéhokoli zákona, nařízení, směrnice nebo oficiálního podzákonného aktu¹² a o případném judikatorním odklonu.¹³ Malým senátům to však nijak neubírá na důležitosti, neboť odvolání a návrhy na zahájení řízení (tj. dva způsoby, jak je možno zahájit řízení před Nejvyšším soudem) připadají nejdříve jim a následně je téměř 90 % z nich odmítnuto.

Japonský Nejvyšší soud, obdobně jako jeho vzor, Nejvyšší soud USA, dále disponuje týmem právníků, zpravidla soudců s mnohaletou praxí. Ti však nepřipadají na jednotlivé soudce, jak je tomu v USA, ale na Nejvyšší soud jako celek, s úkolem pomáhat podle potřeby všem jeho soudcům.¹⁴ Jsou to právě tito soudci z povolání, kteří malým senátům po důkladném prostudování spisu navrhnou, jak daný případ rozhodnout. Na rozdíl od svého vzoru však Nejvyšší soud Japonska zpravidla neseписuje rozsáhlá odůvodnění. Výjimkou jsou případy, kdy je v jeho zájmu zabránit tomu, aby se z jeho rozhodnutí stal precedent.¹⁵

Právě mezi užíváním precedentů panují mnohé rozpory, neboť Japonsko, ať už je jeho právní systém jakkoli hybridní, je zemí převážně psaného práva¹⁶ a soudci nejsou – přinejmenším ne oficiálně – vázáni rozhodnutími soudů, ať už jakékoli instance. Občas se však objeví případy, kdy Nejvyšší soud „změnil rozhodnutí nižšího soudu, které bylo v rozporu s jeho precedenty“.¹⁷ Nabízí se tedy otázka, jak mohou být precedenty Nejvyššího soudu závazné pro soudy nižší, když Nejvyšší soud sám jimi vázán není, a může tak podobné případy v budoucnosti rozhodovat i naprosto odlišným způsobem?

¹² The Constitution of Japan: Art. 81. In: *Prime Minister of Japan and His Cabinet* [online]. Japonsko: Tokyo, 2017 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

Srov. HASEBE, Yasuo. The Supreme Court of Japan: Its adjudication on electoral systems and economic freedoms. *International Journal of Constitutional Law*, 2007, 5:296, s. 296–297.

¹³ ITOH, Hiroshi. The Role of Precedent at Japan's Supreme Court. *Washington University Law Review*, 2010-2011, 88:1631, s. 1643.

¹⁴ MATSUI, Shigenori. Why is the Japanese Supreme Court so Conservative? *Washington University Law Review*, 2011, 88:1375, s. 1381.

¹⁵ ITOH, Hiroshi. The Role of Precedent at Japan's Supreme Court. *Washington University Law Review*, 2010-2011, 88:1631, s. 1632.

¹⁶ Tato otázka je poměrně diskutabilní, neboť někteří autoři (např. V. V. Palmer) tvrdí, že se jedná spíše o systém propojující anglo-americký systém s kontinentálním. Abe k tomuto výroku dodává, že Japonsko stvořilo svůj právní systém v návaznosti na evropský model devatenáctého století, ale ústavu přijalo pod silným americkým vlivem. (ABE, Keisuke M. Separation of Church and State in Japan: What Happened to the Conservative Supreme Court? *St. John's Law Review*, 2011, 85:447, s. 449).

¹⁷ ITOH, Hiroshi. The Role of Precedent at Japan's Supreme Court. *Washington University Law Review*, 2010-2011, 88:1631, s. 1634.

Na tuto otázku neexistuje přesvědčivá odpověď. Nadějí je však silný konzervatismus Nejvyššího soudu, který se od vlastních precedentů odchyluje jen ve velmi výjimečných případech.¹⁸ Přestože má soud ústavně garantovanou moc prohlásit jakýkoli zákoný či podzákoný akt ústavně nonkonformním, zpravidla tak nečiní a je často odsuzován pro svou laxnost.

Matsui ve svém článku z r. 2011 uvádí, že v řadě zákonů prohlásil za protiústavní ustanovení těchto aktů pouze v osmi případech, ke kterým Jones přidává ještě případ další (ze září 2013), v němž Nejvyšší soud prohlásil za protiústavní ustanovení japonského občanského zákoníku, které znemožňovalo nelegitimním potomkům dědit.¹⁹ Tento případ byl mj. rovněž zajímavý z toho důvodu, že ve svém rozhodnutí z r. 1997 prohlásil Nejvyšší soud stejné ustanovení za ústavně konformní.²⁰ K tomuto výčtu připadá k dnešnímu dni ještě rozhodnutí další (z prosince 2015), v němž Nejvyšší soud prohlásil za protiústavní ustanovení o nemožnosti vdovy provdat se v časovém rozmezí 6 měsíců od smrti svého manžela.²¹

2 K otázce rozdělení státní moci v Japonsku

Vedle Nejvyššího soudu Japonska existují dvě další instituce klíčové pro posuzování ústavnosti. První z nich je Legislativní kancelář vlády, která se zaměřuje na posuzování souladu přijímaného zákona se zákony a hlavně s ústavou Japonska ještě před tím, než dojde k jeho uzákonění. Tímto postupem se předchází pozdějšímu projednávání ústavních stížností před Nejvyšším soudem, a tím se také omezuje počet případů jím řešených na minimum. Druhou institucí je Ministerstvo spravedlnosti, jehož členové jsou vybíráni z řad nejvyšších úředníků (včetně soudců a státních zástupců). Je tomu tak proto, jelikož interpretace jednotlivých zákonů v Japonsku spadá do jurisdikce těch, jejichž resortu se nejbližší týká. Jakýkoli dodatek či novela k již existujícím zákonům tak není možná jinak než skrze Ministerstvo spravedlnosti.

Nejen tedy, že exekutivě náleží moc jakéhosi quasi-přezkumu ústavnosti, a to ještě před tím, než je příslušný zákon přijat, přísluší jí i pravomoc uzavírat mezinárodní smlouvy (s předchozím nebo i následným souhlasem parlamentu),²² v kteréžto oblasti se Nejvyšší soud již v padesátých letech minulého století odmítl vyjadřovat k ústavní konformitě.

¹⁸ Tamtéž, s. 1667.

¹⁹ JONES, Colin P. A. Legitimacy-Based Discrimination and the Development of the Judicial Power in Japan as Seen through Two Supreme Court Cases. *East Asia Law Review*, 2013-2014, 9:99, s. 100.

²⁰ Tamtéž, s. 107.

²¹ Supreme Court of Japan. Minshu Vol. 69, No. 8. In: *Supreme Court of Japan* [online]. Japonsko: Tokyo, 2014 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.courts.go.jp/app/hanrei_en/detail?id=1418

²² The Constitution of Japan: Art. 73. In: *Prime Minister of Japan and His Cabinet* [online]. Japonsko: Tokyo, 2017 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

Prohlásil tehdy, že otázka uzavírání mezinárodních smluv je otázkou ryze politickou a rozhodnutí o ní náleží vládě, parlamentu a lidu.²³ Pro pojmenování takového způsobu rozhodování Nejvyššího soudu se užívá sousloví *political question doctrine*.

Obdobně si Nejvyšší soud vedl i ve věci rozhodnutí o rozpuštění Poslanecké sněmovny v r. 1960 (tzv. *House of Representative Case*) nebo v případě odvolání člena prefekturní vlády (tzv. *Prefectural Assembly Case*). V argumentaci k zamítnutí těchto případů se Nejvyšší soud Japonska opíral zejména o zásadu striktního oddělování státní moci, což podle soudobých stanovisek nejvyšších soudců jako argument ob stojí až do okamžiku, dokud nebude protiústavnost naprosto zjevná již při prvním seznámení s napadnutým dokumentem.²⁴ Hranice, na níž pravomoc přezkumu Nejvyššího soudu končí a politického orgánu ve státě začíná, přitom byla stanovena značně neurčitě, a to souslovím „vysoce politická otázka“. Co však přesně znamená a jakým způsobem lze tuto hranici přesně určit, však ve výše uvedených případech Nejvyšší soud nestanovil.²⁵

V návaznosti na výše uvedené se nám tak nutně jeví jako nelogické rozhodnutí Nejvyššího soudu Japonska (ač zdrženlivé) ve věci volebního systému, tedy otázky ryze politické.

Ústava Japonska z roku 1947 stanovuje nejen rovnost mezi občany, ale zakazuje rovněž diskriminaci z důvodu rasy, přesvědčení, pohlaví, sociálního statusu, rodinného původu, vzdělání, vlastnictví nebo příjmu, čímž zároveň vznáší otázku, zda je nerovnoměrné rozdělení mandátů mezi volební obvody ústavní. Roku 1976 řešil Nejvyšší soud případ,²⁶ kdy poměr hlasů méně zalidněných volebních obvodů k těm více zalidněným činil poměr až 1:5 (jeden poslanec zastupoval jednoho voliče a druhý pět). Prohlásil, že ústava zaručuje každému občanu jeden hlas, rovný hlasu druhého, a neústavní je pouze iracionální administrativní dělení volebních obvodů a jimi delegovaných mandátů. Řešení této otázky následně postoupil na moc zákonodárnou s tím, že v jeho moci není víc než konstatovat protiústavnost.²⁷

Podobně se Nejvyšší soud vyjádřil ohledně samotné možnosti hlasovat, když přiznal odškodnění handicapovanému, který nebyl schopen dostavit se k volbám. Konstatoval, že „ústava požadovala po Poslanecké sněmovně, aby zajišťovala možnost každého voliče skutečně hlasovat“.²⁸

²³ Supreme Court of Japan. 1959 (A) 710. In: *Supreme Court of Japan* [online]. Japonsko: Tokyo, 2014 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.courts.go.jp/app/hanrei_en/detail?id=13

²⁴ YOKOTA, Kisaburo. Judicial Review in Japan: Political and Diplomatic Questions. *Japanese Yearbook of International Law*, 1969, 1:13, s. 15.

²⁵ Tamtéž, s. 17.

²⁶ Supreme Court of Japan. 1974 (Gyo-Tsu) 75. In: *Supreme Court of Japan* [online]. Japonsko: Tokyo, 2014 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.courts.go.jp/app/hanrei_en/detail?id=48

²⁷ HASEBE, Yasuo. The Supreme Court of Japan: Its adjudication on electoral systems and economic freedoms. *International Journal of Constitutional Law*, 2007, 5:296, s. 302; Srov. ITOH, Hiroshi. The Role of Precedent at Japan's Supreme Court. In: *Washington University Law Review*, 2010-2011, 88:1631, s. 1636.

²⁸ HASEBE, Yasuo. The Supreme Court of Japan: Its adjudication on electoral systems and economic freedoms. *International Journal of Constitutional Law*, 2007, 5:296, s. 303.

Nedostatky v rovném přístupu k hlasování ve volbách byly napraveny až r. 1998, kdy došlo k novelizaci zákona o volbách do veřejných funkcí (Public Offices Election Act).²⁹

Ať už taková rozhodnutí vzbuzují jakékoli pochybnosti o přístupu Nejvyššího soudu k rozhodování o tak zásadních věcech, jakými jsou volby, je třeba vzít v potaz ustanovení článku 47 ústavy, které deleguje pravomoc regulovat volby do rukou zákona, a tedy parlamentu. Vzhledem k již zmíněnému přístupu Nejvyššího soudu k důslednému oddělování státní moci je tedy patrné, že se jedná o podobný přístup jako v případě posuzování ústavní konformity mezinárodních smluv.

Závěrem si lze tedy položit otázku, kde leží kořeny propojení jednotlivých složek státní moci. Jedná se pouze o jednotlivé návrhy současné ústavy nebo musíme zohlednit i okolnosti éry Meidži, v níž bylo nemožné být jen uvažovat o samostatném a nezávislém soudnictví? Přístup Nejvyššího soudu Japonska k prohlášení protiústavnosti na tuto otázku dává stejně neurčitou odpověď, jaká je i jeho zdrženlivost v rozhodovací praxi, nehledě na vysokou citlivost k současnému politickému dění.³⁰

3 K několika otázkám řešeným Nejvyšším soudem Japonska

Otázka možné novelizace ústavy, stvořené pod silným americkým vlivem, je otázkou, kterou se zabývá mnoho zejména politicky angažovaných Japonců nespokojených s jejím současným zněním. V následujících dvou podkapitolách se tedy zaměřím na ta rozhodnutí Nejvyššího soudu Japonska, která se snaží vypořádat s přímými důsledky bezpodmínečné kapitulace Japonska po druhé světové válce. Jako taková jsou Japonskem vnímána nejcitlivěji a vyvolávají množství otázek, na něž Nejvyšší soud ani současná politická scéna nedokáže uspokojivě odpovědět.

První skupina rozhodnutí se zabývá otázkou oddělení státu od církve. Náboženství a víra vůbec je v Japonsku součástí každodenního života, není tedy překvapením, že v něm v minulosti politická scéna spatřovala příležitost k posílení moci. V období před druhou světovou válkou byly hranice mezi politickým a náboženským smazány. Po japonské kapitulaci se pak opět stala diskutovaným tématem a její obnovení nakonec také přímým požadavkem Spojenců.

Druhá podkapitola se věnuje problematice existence armády v Japonsku. Pokusí se odpovědět na otázku, zda pacifisticky vyznívající preambule spolu s dalšími ustanoveními v ústavě skutečně armádu zakazuje. Závěrem se pak dotkne nepřesnosti v překladu japonské ústavy do angličtiny a pokusí se odpovědět na otázku, zda tato mezera v překladu umožňuje Japonsku ústavně konformní zřízení armádních složek.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž, s. 299–300.

3.1 Oddělení státu od církve

První moderní ústava Japonska pocházející z éry Meidži a platící do r. 1946 byla fakticky první psanou ústavou na území tohoto státu. Uzákoněná císařem měla původně nést ustanovení o všeobecné povinnosti praktikovat šintó (hlavní náboženství Japonska), čemuž bylo později ustoupeno ve prospěch svobody náboženství zakotvené v článku 28 této ústavy. Jak se však ukázalo, spíše než náboženství je šintó jakýmsi morálním základem každého Japonce, který nebylo třeba vynucovat prostřednictvím zákona: „*Na Šintó bylo nahlíženo jako na povinnost každého občana k císaři, ne jako na náboženství; císař byl nejvyšším šintoistickým knězem stejně jako vrcholným vládcem Japonska*“.³¹

Císař byl posvátný, věřilo se, že v něm přebývá božský duch. S využitím tohoto vnímání své osoby bylo pro císaře výhodné prosazovat svou autoritu právě skrze šintó, které později sehrálo výraznou roli i ve vlně militarizace v předválečném Japonsku, když pomáhalo ospravedlnit války skrze chrámy pečující o duše vojáků. Po druhé světové válce se tak oddělení církve od státu stalo jedním z prvních cílů Spojenců, který vyvrcholil v požadavku na císaře veřejně se prohlásit za člověka a vzdát se svého božství.³²

V současném Japonsku je oddělení církve od státu garantováno ústavou,³³ stává se však častým námětem pro rozhodovací praxi Nejvyššího soudu Japonska. Konfrontace silně zakořeněné tradice s politikou, která často propojuje šintó s výkonem veřejných funkcí, je stálým problémem, k němuž je velmi těžké najít uspokojivé řešení. Japonská politika v minulosti často těžila z tradic a moci náboženství, z tohoto spojení ostatně vychází i mnohé politické otázky dotýkající se výkonu úřadů či oficiální účasti vládních úředníků na ryze náboženských obřadech. Právě kvůli nutnosti oddělit náboženství od státní moci dochází často ke kompromisu, kdy je zapotřebí z obřadu, jehož se daný politik účastní, vyjmout části s největší náboženskou implikací. Množství svátků a ceremonií provázející každodenní život japonských obyvatel však činí tyto kroky značně obtížnými.³⁴

Nejvyšší soud byl již několikrát nucen prohlásit, že některé politicky významné či podporované události nelze zcela odloučit od náboženských, a tak tedy i odluka církve od státu není absolutní. K odlišení nepovoleného zásahu jednoho do druhého přitom používá tzv. purpose and effect test zaměřený – jak sám název napovídá – na účel politicky významných či podporovaných událostí, který nesmí být navázán na propagaci nábožen-

31 MATSUI, Shigenori. Japan: The Supreme Court and the separation of church and state. *International Journal of Constitutional Law*, 2004, 2:534, s. 536.

32 Tamtéž.

33 The Constitution of Japan: Art. 20. In: *Prime Minister of Japan and His Cabinet* [online]. Japonsko: Tokyo, 2017 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

34 Srov. SCHWENDEMAN, Hannah. The Separation of Religion and State Faith and the Japanese Supreme Court. *Research Discourse*, 2015, 6:1, s. 9. Dále srov. ABE, Keisuke M. Separation of Church and State in Japan: What Happened to the Conservative Supreme Court? *St. John's Law Review*, 2011, 85:447, s. 456.

ství.³⁵ V této souvislosti je na místě konstatovat, že za stejným účelem lze uplatnit i test jiný, aplikovaný menšinou soudců Nejvyššího soudu, a to tzv. nature test, který zkoumá, zda politicky podporované události spojené s náboženskými ceremoniemi mají náboženskou povahu či nikoli. Zcela klíčový a standardní pro řízení před Nejvyšším soudem Japonska je však purpose nad effect test.³⁶

3.2 Diskuze nad čl. 9

Klíčová poválečná otázka, tj. zda Japonsku armádu povolit či nikoli, zasáhla Spojené státy americké obzvláště silně s r. 1950, kdy začala válka v Koreji. Zpočátku sice panoval názor, že japonský válečný potenciál je třeba omezit na minimum, zároveň však bylo třeba reagovat na značnou změnu okolností a bezprostřední ohrožení jak Japonska, tak Spojených států. Americké jednotky, které se do té doby nacházely v Japonsku, byly záhy vyslány na Korejský poloostrov, a ponechaly tak Japonsko bez ochrany, čímž vyvstala náhlá potřeba přehodnotit postoj Spojených států k původní myšlence nepovolit Japonsku ani jednotky k obraně jeho suverenity.

Ještě téhož roku tedy bylo rozhodnuto o zřízení Národní policejní rezervy o 75 000 mužích, vyzbrojených přímo Spojenými státy a později známých jako Japonské síly sebeobraný.³⁷ Zároveň došlo k uzavření Bezpečnostní smlouvy (The Treaty of Mutual Cooperation and Security between the United States and Japan), na základě které byly v Japonsku za účelem jeho bezpečnosti a ochrany umístěny americké ozbrojené jednotky. Potřeba této dohody vyplynula převážně z čl. 9 ústavy, v závislosti na kterém Japonsko přišlo o schopnost se dostatečně bránit.

Rozsáhlá pacifisticky zaměřená japonská obec reagovala na zřízení ozbrojených složek vlnou protestů a již r. 1952 podala ústavní stížnost, kterou Nejvyšší soud zamítl z důvodu neexistence konkrétního případu, na jehož podkladu by mohl rozhodnout o jeho protiústavnosti. A to i přes to, že vláda již ke zřízení těchto složek vyhradila prostředky ze státního rozpočtu, na nichž měl stěžovatel zájem.³⁸ Tento případ, známý též jako tzv. National Police Reserve Case, tak určil metodu přezkumu Nejvyššího soudu, když tento odmítl navrhovatelovo tvrzení o tom, že může jako soud poslední instance protiústavnost zkoumat i bez konkrétního případu, a vykročil tak směrem k metodě přezkumu praktikované Nejvyšším soudem USA, zakotvené v článku III. americké ústavy jako tzv. case or controversy clause. Nejvyšší soud Japonska se následně opakovaně vy-

³⁵ MATSUI, Shigenori. Japan: The Supreme Court and the separation of church and state. *International Journal of Constitutional Law*, 2004, 2:534, s. 541.

³⁶ Tamtéž, s. 538–539.

³⁷ HASEBE, Yasuo. The Supreme Court of Japan: Its adjudication on electoral systems and economic freedoms. *International Journal of Constitutional Law*, 2007, 5:296, s. 141.

³⁸ NATHANSON, Nathaniel L. Constitutional Adjudication in Japan. *American Journal of Comparative Law*, 1958, 7:195, s. 197.

hýbal řešení otázky čl. 9, stejně jako opakovaně odkazoval na to, že se nejedná o otázku ústavnosti, ale o otázku politickou.³⁹

Potřeba Japonska udržovat armádní složky v takové míře, v níž by nedocházelo k porušení ústavy, a zároveň byla naplněna vize preambule, úzce souvisí s mezinárodní aktivitou Japonska. V rozhodnutí z r. 1959 (tzv. Sunakawa Case) se Nejvyšší soud Japonska mj. zabýval otázkou protiústavnosti Bezpečnostní smlouvy, která ve spojení s Administrativní dohodou (Administrative Agreement) upravuje umístění amerických jednotek na území Japonska.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu v tomto případě neobsahovalo pouze vyjádření ve smyslu tzv. political question doctrine, ale i přesvědčivé zamyšlení nad soudobou funkcí armády obecně, a to bez ohledu na její schopnost případně zapříčinit vznik válečného konfliktu. Nejvyšší soudce Tamocu Šima ve svém disentu nepovažuje existenci armády za protiklad k proklamaci pacifismu a mezinárodní spolupráce, jak je stanovena v preambuli japonské ústavy. Naopak ji v souladu se soudobým mezinárodním děním považuje za nutnou, a to za účelem zachování mezinárodní bezpečnosti a vzájemné pomoci národů při obraně jejich suverenity.⁴⁰

Zajímavým argumentem, který by existenci armády dále podporoval, je i fakt, že mezinárodní právo stojí v Japonsku nad vnitrostátní úpravou, a tedy i Charta Spojených národů má aplikační přednost. V jejím článku 51 je zakotveno právo každého státu bránit se útokům zvenčí.⁴¹ Stejně tak lze argumentovat tím, že japonská ústava není pravou vůlí japonského lidu, neboť ačkoli prošla schvalovacím procesem v parlamentu, zůstává vytvořena 27členným týmem složeným pouze z Američanů.⁴² Port rovněž zdůrazňuje podstatné mezery v anglickém překladu japonské ústavy, kde v japonštině existuje posun ve významu. Zatímco v původním návrhu byla znemožněna existence armády vůbec, v přijatém je poskytnut prostor pro interpretaci.⁴³

Fakticky vzato však Japonsko ani nadále nedisponuje armádními složkami, ale (přinejmenším oficiálně) pouze složkami sloužícími k sebeobraně státu a k zabezpečení mezinárodního míru.

³⁹ AUER, James E. Article Nine of Japan's Constitution: From Renunciation of Armed Force „Forever“ to the Third Largest Defense Budget in the World. *Law and Contemporary Problems*, 1990, 53:171, s. 182.

⁴⁰ Supreme Court of Japan. 1959 (A) 710. In: *Supreme Court of Japan* [online]. Japonsko: Tokyo, 2014 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.courts.go.jp/app/hanrei_en/detail?id=13

⁴¹ AUER, James E. Article Nine of Japan's Constitution: From Renunciation of Armed Force „Forever“ to the Third Largest Defense Budget in the World. *Law and Contemporary Problems*, 1990, 53:171, s. 151.

⁴² Tamtéž, s. 152.

⁴³ Tamtéž, s. 160.

Závěr

Je tedy Nejvyšší soud Japonska pasivním ochráncem ústavnosti? Nejen počet jeho prohlášení o ústavní nonkonformitě hovoří pro kladnou odpověď. Stejně tak nelze přehlédnout jeho odmítavý postoj k řešení opakujících se závažných otázek vznášených skrze ústavní stížnosti. Způsob, jakým je řešeno rozvržení státní moci v Japonsku, přispívá k odůvodněním, jejichž prostřednictvím přecházejí jemu adresované otázky na moc výkonnou a zákonodárnou. Stejně tak náleží moci výkonné a zákonodárné do značné míry i přezkum ústavnosti zákonů či podzákonných aktů, a to zejména v rámci legislativního procesu. Nejvyšší soud Japonska sám tak již nízký počet stížností, kterým se podaří projít malými senáty až k plénu, poníží na absolutní minimum, když většinu otázek přenechává k řešení jiným orgánům.

Nízkému počtu prohlášení o protiústavnosti zákonů a podzákonných aktů navzdory však nelze beze všeho konstatovat, že se Nejvyšší soud odvrací od svých povinností. Zvláště v oblasti political question doctrine se naopak zdá, že se nás Nejvyšší soud pokouší přesvědčit o opaku. Budeme-li se opírat o jeho odůvodnění, nelze si nevšimnout opakujících se odvolávání na základní ústavní zásadu dotýkající se rozdělení státní moci. Příliš důsledné ohledy Nejvyššího soudu právě na tuto zásadu nás pak nutně přivádí k otázce, kolik rozhodovacích pravomocí a v jakých oblastech si tedy ponechává pro sebe?

Pokud se otázek, které jsou bezpochyby základním kamenem moderního státu (např. volby, mezinárodní smlouvy či suverenita), vzdá ve prospěch exekutivy a v případě voleb i částečně ve prospěch legislativy, bude schopen zcela dostát svému účelu, nebo jeho činnost povede k paradoxu spočívajícím v situaci, kdy se jeden z hlavních ochránců ústavnosti nadále nebude zabírat ústavními otázkami?

Odpovědi nemohou být přesvědčivé, pokud nejdříve nedojde k pochopení japonské historie a mentality a zároveň nebude přihlédnuto ke specifickému rozložení moci v Japonsku. Můžeme pouze spekulovat o tom, že přílišný konzervatismus soudců Nejvyššího soudu lze spatřovat v mnohaleté vládě jedné strany, z jejíchž řad je jmenován předseda vlády a většina jeho ministrů, kteří následně vybírají soudce Nejvyššího soudu. Lze rovněž spekulovat o tom, nakolik Japonci považují ústavy za základní zákon státu a nakolik je vnímána pouze jako politický dokument.

Pravděpodobné však je, že se postoj Nejvyššího soudu k řešení politických otázek, stejně jako k samotné metodě přezkumu, spočívající v tzv. case or controversy clause, v nejbližší době nezmění. A je takové změny skutečně třeba?